

SØNDELED SPAREBANK

RISØR

MANDALS SPAREBANK

Byens og distriktets

bank fra 1840

AGDER HISTORIELAG
1975

ÅRSSKRIFT NR. 53

Ansvarlig for årshftet:
KRISTIAN A. BENTSEN og LAURITS REPSTAD

UTGITT AV AGDER HISTORIELAG

all
ca. 948.3
H/1975

16 x 22

1264

Styre.

Kristian A. Bentsen (formann), Kokeheia 3, 4600 Kristiansand
Harald Holfeldt Roscher, (nestformann) Øyestad, 4800 Arendal
Tallak Ausland, Holt, 4900 Tvedestrand
John Møll, Kallhammer, 13, 4500 Mandal
Kåre Rudjord, Dancjell 10, 4550 Farsund

Lagets faste sekretær:
Olav Ullveit-Moe, 4993 Sundebru

Redaktører: Kristian A. Bentsen og Laurits Repstad

Omstlag: Milo J. Ødegaard

Trykk: Reidar Stav Johanssen Offset, Kristiansand

Agder Historielag

Postboks 136,
4601 Kristiansand S.
Postgiro 6 18 49

Årspenger kr. 15,00
Ved sending av årshftet
kommer portoutgifter i tillegg
Regnskapsfører og ekspediter
Per Inge Nilssen,
Statsarkivet i Kristiansand

Ved betaling
av årspenger
og tegning
av nye medlemmer!

INNHold.

Formannens sider	5
Jon Løyland. Av <i>Kjeld Helland-Hansen</i>	7
Nekrologer	9
Stedsnavn og bebyggelse på gårdene Seland, Lindhommen og Lindeland i Fjotland. Av <i>Per Seland</i>	13
Skrivefjell. Av <i>Olav Ullveit-Moe</i>	40
Radesykehuset i Flekkefjord. Av <i>Arthur Danielsen</i>	48
At tage Hummer til Agn paa Krog. Av <i>Rasmus Røgevik</i>	65
Oddernes Kirkes prekestol fra 1634. Av <i>Ulf Hamran</i>	71
Midtbo i Spangreid. Av <i>Olav Jarl Midtbo</i>	76
Et kongerike i Mandalen? Av <i>Kristian A. Bentsen</i>	80
To steinalderfunn fra Hornnes. Av <i>Perry Rolfsen</i>	101
Didrik Meyer i Kvinesdal. Av <i>Per Seland</i>	107
P. Valand kommer med tre spørsmål. Peder Clausson Friis. Hvem var hans hustru og hans mor?	119
Kan Raudabergfolket føre sin slekt tilbake til Harald Hårfagre? Hvem var Guttorm Søre Nodeland i 1624?	122
En sjørøverhistorie fra Flekkerøy. Av <i>Knut J. S. Bakken</i>	128
Tre innlegg av <i>Sverre Sørensen</i> . En kontrari reise	130
Tragisk sommer-eventyr	132
En Sogneslekt og et spørsmål	133
Småplukk — som brikker i et puslespill. Av <i>Dagny Hoffmann</i>	136
Fogd Heibergs 5-års innberetning i 1845. Ved <i>Per Inge Nilssen</i>	139
Den gamle saken. Av <i>Alf Arthur Endresen</i>	147
Holumbåten, en korreksjon til AHÅ for 1974	149
Lokalhistorie i vårt århundre	151
Fra lagsarbeidet 1975	153
Regnskabet for 1974	155

mulig, at man faar manganerts i stollen, naar den kommer ind der, hvor den ertsførende bergart indsnevrer sig.

Malmforekomstene ved Vennessla peger, som sagt, mot det lille tjern. Da der desuten, som her, ved krydsningen av to dale er mulighed for en større ertsansamling, skulde jeg anse det for heldigt, at man ved avgroftning søkte at torlægge tjærnet med omkreds og derefter undersøke grunden.

Ved Kuklev nær Lømsland i Tveit, i en dal, der i NVestlig retning stiger op fra landeveien, er der sterk opfordring til nærmere undersøkelse ved en stol ind under bækkeleiet. Det sedvanlige heterogene konglomerat fører her knoller av med manganerts indsprængt tungspat og de geologiske forhold er hoist eiendommelige. Foruten op gjennom dalslugten fortsætter formationen ogsaa oiensynlig S-Ostelig retning under indmarken paa Lømsland, hvor der er særdeles god plass for hittil uanede forekomster.

Ved en erts saa tung som Pyrolusit, saavidt værdifuld, — der nævnes 50 kroner pr. ton fob., og hvor gangstenen er saa løs som her vil ophædning av fattigmalm ved vaskning være godt anvendelig.

Christianssand 5 den 10 August 1907.

G. Henriksen.

Geschworner i de søndenfjeldske bergdistrikter.

En annen «bit» jeg har, er et lydbandopptak fra Sørlandssendinga. Det er et fint stykke lokalhistorie og en utmerket reportasje fra Bråstad gruver i Øyestad før de skulle nedlegges, pr. 1. okt. 1975.

Vårt fjellrike land eier store, uberørte verdier — ressurser for kommende slekter. I dag råder stillhet i mange gruber. Men i nye bergverksepoker, d.v.s. efter som prisene stiger på verdensmarkedet for de forskjellige bergarter, vil «hammerens» klang igjen kunne høres, omenn noe anderledes enn dengang for lenge siden, da folk under horsmedens kyndige ledelse, nærmest drev håndverk i Bråstad og Kvivig gruber.

FOGD HEIBERGS 5 ÅRS INNBERETNING I 1845.

Ved Per Inge Nilssen.

I et visst tidsrom var fogdene pliktige til å sende amtmanden en «5-års innberetning». Det synes som innhold — og at det ble innberettet i det hele tatt — har vært helt avhengig av fogden. Den flittigste og beste synes å ha vært fogd Heiberg i Mandal. Redaksjonen har tatt en av hans innberetninger med som et eksempel på hvad man kan finne av fogdens «samtidshistorie» i en slik innberetning.

Den befalede Indberetning om Mandals Fogderies oconomiske Tilstand i de sidste 5 Aar, fra 1841 til 45, giver jeg meg herved den Ære at afgive. —

A Landdistrictet.

I. Jordbruget afgiver ikke det fornødne Korn til Brødfødning skjøndt Agerdyrkingen i det heele er gaaet betydelig fremad i de sidste 5 Aar, især i Omegnen af Christianssand og Mandal hvor Exemplet av de Conditionerede som drive Landejendomme har virket fordeelagtigt og hvor Adgang til fra Stederne at erholde Gjødsel, har fremmet den; ligesom og forbedrede Agerdyrkningsredskaber har biedraget dertil. Oddernæs og Halsaae Sogne antages at have gjort bedst Fremskridt i saahenseende, men ethvert Sogn er gaaet fremad. Mange betydelige Myrer og Lyngmoer ligge imidlertid endnu udyrkede, medens Almuen med megen Anstrængelse har opdyrket Bakker besatte med Steen hvis Optagen og Bortrydden har kostet meget Arbejde, og hvor Sprængning med krudt har været nødvendig. Jordbunden i saadanne Bakker er i almindelighed hædre og fordrer mindre Gjødning end Moerne og Almuen er endnu ikke bleven fortroelig med den rigtige Maade at behandle Myrer paa. Alle Gaardbrugere som kan erholde Havtang benytte denne til Gjødningmiddel dels og fornemmelig frisk, og deels blandet i Kompost og paa denne Maade avles en stor mængde Potetes. Dette er især Tilfældet i Holme, Halsaae, Valle, Spangreid, Hartmark, Søgne, Oddernæs og Tveds Sogne, hvor Tangen føres endog over 1 Miil i Baade, hvorfor og disse Sogne afsætte en Mængde Potetes til Stederne. De Øvrige Sogne avle og de Potetes som forbruges, hvorimod næsten ethvert Sogn maa kjøbe mere og mindre Korn. —

Spangreid Sogn, med Undtagelse af nogle faae Gaarde som ligge paa Spangreidsletten, er mest uskikket til Jorddyrking, fordi Jorden ligger i Fjeldkløfter, hvor Spade allene kan benyttes. Sognets Beboere ere og

mest Søemænd og beskæftige sig med Lodserie og Fiskerie, samt overlade Jordens Dyrkning til Qvinderne. Dernest er Hartmark, den sydlige Deel af Valle, Halsaae og Søgne Sogne, der for en stor Deel bestaaer af Øer, minst skikket til Jorddyrkning, hvorimod den øvrige Deel af disse Sogne, samt Holme, Valle, Oddernæs og Tveds Sogne have større Sletter og især Tved, Oddernæs og Søgne Sogne bedre Jord — tildeels leeragtig — til Agerdyrkning. Disse Sogne have og ubetydelig Skov og ere saaledes nødsagede til hovedsageligen at beskæftige seg med Jordbruget. — Kornavlingen bestaaer fornemlig af Byg, Havre og Blandkorn — Byg og Havre tilsamen — dog avles paa mange Gaarde noget Rug, ligesom og Enkelte især i Oddernæs, Tved og Søgne i den senere Tid have begyndt at dyrke Hvede. Potetes er ellers i de fleste Sogn den væsentligste Avl. — Vedlagte Tabel No 1 udviser hvad der antages i Perioden at være optaget af Nyf.

Hoavlen er i Fjeldbyggerne omtrent paa same Trin, som ved forrige Indberetning. Dog hegnynder Almuen at indsee Nyttens af at skifte Sæd og af at igienlægge gamle Agre og tilsaae disse med Høfrø. I nærheden af Stederne og Præstegaardene har Exemplet i denne Henseende begyndt at virke fordeelagtigt, og saaledes spores forbædret Høavl paa flere Steder, ligesom Nogle have begyndt at dyrke Thimotæi, Kløver og Reigræs.

Hør og Hamp avles kuns paa meget faa Gaarde og kuns i det smaae, men dyrkes ikke i Almindelighed. —

Haugevexter dyrkes kuns ubetydeligt og i det smaa, samt bestaaer for det meste i Erter, Kaal, Gullerødder, Næber og Kaalrabier. Frugtræers Opelskning har derimod tiltaget noget i Valle, Halsaae, Holme Øslebø, Hartmark, Oddernæs og Tveds Sogne. —

Præsterne til Tved, Bjelland, Oddernæs og Søgne, samt Ejerne af Gaardene Halsaae, Kongsgaard, Gimle og Voje have ved følgeværdige Exempler befordret Agerdyrkningens og Høavlen Forbedring. Forbedrede Agerdyrknings Redskaber, især hvad Plouge og Harve angaaer have tiltaget betydeligt og meget bidraget til Agerbrugets Fremme. Ligeledes have flere Gaardbrugere anskaffet Tærskemaskiner, hvoraf Nogle drives ved Hæste, Anøre ved Haandkraft og disse ere saaledes indrettede, at de med Læthed saavel i Baad som paa Hjul kan føres fra den ene Gaard til den Anden og saaledes benyttes af flere Gaarde. — Den første Tærskemaskine som blev arbejdet i Sognet anskaffede den forrige Sognepræst i Valle, siden har jeg efter Anmodning forskaffet flere Gaardbrugere lignende Maskiner, som med Nytte bruges. —

Løven om Udskiftning af Fælledsskabet har virket velgjørende, men endnu ere mange Gaarde i hemmende Fælledskab, og Tabellen No 1, sammenholdt med forrige Indberetning viser desværre, at Udskiftningen

ikke nu foregaaer saa almindelig, som da Løven bestemte Forhøjelse af Skat for de Forsømmelige. —

Bicavl drives i Almindelighed ikke her og vil ikke efter flere Forsøg lykkes undtagen paa Gaarden Hagen i Oddernæs, hvor en af Brugerne i flere Aar har haft Held med flere Bistæder. —

Lister og Mandals Landhusholdnings Selskab, som i nogle Aar med Held virkede og foranledigede flere Sogneselskabers Oprettelse, har i de senere Aar vist Uvirksomhed hvorfor og disse ere gaaede overstyr.

2. Fædrift er ikke, og kan paa Grund af Egnens Beskaffenhed, især Mangel paa Sommerhavn, heller ikke blive af Betydenhed for dette Fogderie. Meget Slagtefæ kjøbes derfor om Høsten af Driftene fra Hæksfjeldet, som gaaer igennem de øvre Sogne til Stederne. Findsland, Kongsø og Hejegaardene i nogle af de øvrige Sogne, have dog noget bedre Græsgange og benytte Hæksfjeldet ved at sænde Chreature derop. Fædriften maa dog antages at have gaaet noget fremad, fordi Stederne nu bære end forhen, og til de fleste Tider af Aarit kan blive forsynede med Kjød og lidt Smør og Talg; men en stor Deel heraf hentes endnu fra Danmark. Gaardbrugere have ialmindelighed begaaet den fejl, at have større Besætning end som de kan fremføde, hvorfor de ere nødsagede til at benytte Lyng og Skav, samt udsulte Chreaturene; Hertil forledes de for at faae mere Gjødsel til Agerbruget og for at erholde større Aldræt. Men de have dog begyndt at indsee det fejlagtige i denne Fremgangsmaade, og saaledes har Foedermangel heller ikke været saa almindelig som forhen og Chreaturene ere blevne bedre fodrede. — Sygdom blandt Qvæg har ikke hærsket, men destostørre Skade har Skab blandt Faarene anrettet, især i Sognene ved Søekysten. Saaledes have flere Gaarde maattet skille sig med deres hele Besætning af Faar og anskaffet sig Friske; men efter kort Tids Forløb ere disse atter blevne angrebne af Sygdommen, dels fordi Fæhusene ikke ere blevne behørigt rensede — hvilket og er et vanskeligt Arbejde —, men fornemmelig fordi at enkelte Gaard mænd have nægtet at afhænde sine Faar og disse, som have været befængte skjøndt Intet synligt Tægn paa den Tid viste sig, have igjen smittet de Friske. Dette er et stort Onde i disse Egne og høyst øndskeligt vilde det være, om Kraftigere Foranstaltninger til Sames Udryddelse kunde træffes. Total Mangel paa Dyrelægehjælp maa og beklages i disse Egne. —

Hæsteavl kan neppe siges forbædret. Hæstene ere af den smaae vestlandske Race, som vare særdeles vel skikket i disse bakkede Egne, medens man kuns kjendte Ride- og Ubanede- Veje. Men de ere for svage til Hjulredskaber og bruges for tidligt, eller for unge, samt opælskes ikke med behørig Omhu, hvorfor de og ialmindelighed tidlig knækkes i

Bruene, skjøndt Rasen iforhold til Størrelsen er meget god, stærk og udholdende. — Enkelte Føl tillægges i Spangreid, Valle, Halsaae og Hartmark Sogne, men de Fleste kjøbes fra Jedderen og Dahlnes Fogderie og fra nogle Sogne nord for Stavanger. — Hvert Aar udføres nogle Hæste til Engeland, men i de sidste 5 Aar, ikke saa mange som i den foregaaende Periode. —

3. Skovbruget er i dette Fogderie ikke betydeligt. Findslands, Grebstad, Venneslands, Øvrebo og Hæglands Sogne, samt de øverste Gaarde af Konsmo, Vigmostad, Løvdal, Øslebø, Holme, Søgne, Oddernæs og Tved Sogne have Fureskov til Salg; enkelte Gaarde af Tved, Oddernæs, Grebstad, Søgne, Holme, Øslebø, Valle og Vigmostad Sogne have noget Egeskov og Birkeskov. Men nogle Sogne, saasom Spangreid, den største deel af Valle og Halsaae have ikke engang Skov til Brændsel. — Fureskovene afgive endnu Noget til Salg, men ere meget medtagne, og saaledes at Gaarde som forhen havde betydelig Skov, nu neppe have det nødvendige til Husbrug. Egeskovene som fordet meste henyttedes til Skibs- og Baade-Bygning, ere og meget medtagne. —

I de senere Aar er imidlertid den hugne Last bleven bædre benyttet af Gaardmanden selv, derved at Ejerne selv har forædlet den til Bord og Planker for det meste med Haandsaug. Priserne saavel paa Furre som Egelast og Bark have og været gode og stødige. — Men efter den sidste Handelslov troer Enhver sig berettiget til at drive Handel med Bord, Planker og Last, og uagtet man ved at mulcere Een deel har søgt at forhindre dette Uvæsen, saa veed dog de *Fleste til Skade for Trælast-handelen at undgaae Lovens Indskrænkninger.* —

4. Bergværksdrift gives aldeles ikke i dette Fogderie. —

5. Fiskerierne bestaar hovedsageligen af Lax som fanges langs Kysten fra Lindesnæs til Qvaasfjorden, ved Bundgarn, og i Undals, Mandals, Torrisdals og Topdals Elvene med Staagarn, Nøder, Hov, Kar og Tejner, og giver betydeligt Udbytte. Foruden den Mængde Fisk, som selges fersk til Stederne, udskibes den saltet og røget til Kjøbenhavn og Christianiafjorden. Dette Fiskerie drives nu af Flere end forhen og saaledes er det vanskeligt at afgjøre om det har aftaget eller tiltaget; er det Første Tilfældet i Elverne, saa er formentlig det Sidste Tilfældet langs Kysten. —

Hummer. Denne fanges langs Kysten og giver taalelig Indtægt, skjøndt Fiskerne ved Storm ofte miste deres Tejner med Liner og dette Fiskerie fordrer enkelte Menneskeoffere. Hummerfiskeriet drives for et engelsk Compagnie der har sin Agent boende i Hellesund og udskiber Fisken i egne Fartøyer for det meste til London. —

Hummeren har aarligt aftaget baade i Størrelse og Mængde, og saaledes er der Grund til at befrygte, at dette vigtige Fiskeri vil med Tiden aldeles ophøre saafremt der ikke igjennem Lovgivningen bliver fredet om Samme. Makrell fiskes ligeledes langs Kysten, fra Medio Mai til Slutningen af Julii paa Havet med Drivgarn. Dette Fiskerie som for et snees Aar tilbage var ukjendt, fordi man da kuns fiskede paa Havet med Snøre, har aarlig tiltaget og givet betydeligt Udbytte. I Fjordene fiskes den med Nod om Høsten, men dette Fiskerie er ubetydeligt mod hint. Fisken forbruges for det meste færsk i Stederne og paa de nærmeste Gaarde, men en stor Deel bliver og nedsaltet til Forbrug i de øvre Sogne og til Forsændelse paa Østlandet. —

Torsk, Sej, Murt, Flyndrer, Koljer og Villinger fiskes med Nod og Snører, Garn og Bakker, for det meste hele Aaret igjennem, og forbruges daglig, samt udgjør saaledes et rigtigt Næringsmiddel men er dog ikke af Betydning. —

Østers tages paa nogle Gaarde langs Kysten og ere gode, men faae. Af færskvandsfisk findes i Fogderiets mange Vande Ørret, Aal og Abboerer, men disse Fiskerier drives med Garn, Kar og Tejner kuns i det smaa og forbruges i Almindelighed paa Stedet. —

Pærlfiskerier gives i adskillige smaa Elve og Bække, men fornemmelig i Undalselven, hvor der har været fisket for nogle 100 Spd aarlig, og kund have afgivet en sikker Indtægt for Ejerne, naar disse havde behandlet Fiskeriet rigtigt og ikke odelagt Muslingerne; men disse have aftaget saaledes ved slet drift, at der vel medgaae flere Aar inden de vil give nogle Udbytte igjen. —

6. Huus- og Kunstflid, er ubetydelig, men har dog tiltaget. I ladestædet Mandal, Malmo og Klevene har Tilvirkning af Dreiel, Hør- og Bomulds-Lerret, samt uldne Tøyer til Fruentimrklæder tiltaget i de senere Aar og dette Exempel har virket i de nærmeste Bygder. Paa landet i almindelighed indskrænker Husfliden sig til eget Forbrug af Vadmel, Strie groft Lerret og Uldhoser, hvoraf dog meget kjøbes fra Stavanger Amt. Søndags og Stadsklæder kjøbes i Byerne og Luxus i Klædedragt har aarlig tiltaget, endog i de øvre Sogne. —

I Landdistrictet forarbejdes for det meste de Møbler, Gaardsredskaber, Fiskeredskaber, Klæder og Skotøyer som forbruges, da der overalt findes Tømermænd, Snedkere, Smede, Skrædere og Skomagere. Efterat Vejene ere blevne farbare med Hjul har og Hjularbejdet tiltaget i flere Sogne. Vedlagte Tabel No 2 viser de Fabrikker, Industrieanlæg og Værker som findes i Ladestædet og Landdistrictet. Deraf er Bomulds-spinderiet paa Jægersberg, som Kjøbmand Lillo i Christiansand har

anlagt udentvivl det vigtigste; ligesom og et af Proprietair Dahm samesteds paabegyndte Væveri er lovende. Begge drives ved Vandkraft og ere endnu saa nye at de ikke kan bedømmes. —

7. Som Bjenæring maa anføres Ind- og Udlodsning af Skibe og Fartøyer som for Kystboerne er en vigtig Erhvervskilde og hvortil Kystens Beliggenhed og dens mange fortrinlig gode Havne giver megen Anledning til hele Aaret. —

8. Landdistrictets Tilstand i Almindelighed maa antages aarlig forbedret, som en Følge af flere gode Aaringer og Vejenes betydelige Forbedring igjennem Fogderiets 5 Dalstrøg, ej allene hvad Hovedvejene, men og, og fornemmelig hvad Bie- eller Bygdevejene angaaer. — Foruden Hovedvejen, som gennemskjærer hele Fogderiet fra Lehnfjorden i Valle Sogn, til Aabel i Birkenæs Sogn, ialt mellem 8 a 9 Miile, der er udvidet og forbedret, er endnu følgende Veje oparbejdede, nemlig:

Bjevej fra Aabel til Kjevig igjennem Tveds Sogn og videre til Gihl i Oddernæs Sogn, omtrent 1½ Miil.

Hovedvej fra Christiansand igjennem Tørrisdal til Raabygdelaug 5½ mile.

Bivei fra Mosby paa sidstnævnte Hovedvej, igjennem Venneslands Sogn til Raabygdelaug, 3½ miile;

Do fra Høllen i Søgne Sogn igjennem Grebstad og Findlands Sogne til Bjellands Sogn i Lister Fogderie, 4½ miile;

Do fra Mandal igjennem Halsaae, Holme, Øslebø, Løvdal og Findlands Sogne, til Bjelland i Lister Fogderie, 4 Miile;

Do fra Snig i Valle Sogn igjennem Valle, Vigmostad og Konsmo Sogn til Grinum Sogn i Lister Fogderie, 3½ Miile.

Do fra Konsmo til Løvdal 1 Miil fra Undalen til Mandalen.

Do over Spangreid fra Lehnfjorden, til Havet, omtrent ¼ Miil.

Desuden endeel mindre Veje for Præsterne til Anexerne, saasom i Øvrebo, Vennesland og Øslebø; Omlægninger og Hovedreparationer. —

Vedlagte Tabel No 4 viser at Executionsforretningerne og Udpantningerne ere betydeligen aftagne. —

Tjenestelønnen paa Landet er for en Karl fra 16 til 30, og for en Pige fra 8 til 12 Spd aarlig. —

B. Ladestedet Mandal, Malmø og Kleven angaaende:

Af vedlagte Tabel No 6 sees at de Handlendes og Haandværkernes Antal ikke er synderlig forøget; det samme maa siges om Stedets oeconomicke Forfatning i det hele. I midlertid bør man dog haabe at det er gaaet noget fremad, ligesom dets Folkemængde og Huseantal er forøget. — Dets vigtigste udførselsartikkel er Trelast til Frankrig, Birkelast og Bark til England. — I de sidste 3 Aar ere nogle Smaafartøyer paa et Snes Læster blevne udrustede til Island paa Havkalvfiskerie. Hvilken Speculation, hvis den fremdeles lykkes vil aabne en nye Erhvervskilde for Stedet. —

Skibsbyggerie, samt Reparation og Proviantering af fremede Skibe giver god Fortjeneste og beskæftiger mange Mennesker; see Tabel No 2. I denne Periode er Stedet bleven forsynet med bedre Haandværkere især Snedkere, Smede, Bagere og Ølbryggere, samt Hattemagere. — Stedet

Stedet har vundet meget ved Vejen igjennem Mandalsdalen, hvoraf det vilde have end større Gavn, naar denne Vej maatte blive fortsat til Aaseral og støde samen med den nye Sæterdalsvej. Ligeledes har Broen over Mandalselven, der adskilte Mandal fra Malmø, og ved en nye Vej, samt en vælvet Bro over Qvislen — en Arm af Mandalselven som adskiller Malmø fra Klevene — gavnet Stedet uberegneligt. Kleven er egentlig Mandal og Malmø Havn; thi en Sandbanke i Elvemundingen gjør opsegling til Mandal umuelig for Skibe som stikker over 10 Fod dybt, og er saaledes en væsentlig Hindring for Stedets Opkomst ved Skibsfart, samt burde bortstraffes. Dette kan kuns ske ved betydelige Forbygninger og er et Arbejde som overstiger Stedets Evner, og hvorfor man derfor tør haabe at Statscassen vil komme det til hjælp, samt at Regjeringen vil træffe Foranstaltninger dertil. —

Postens langsomme Gang, eller seefærdige Befordring, samt Brevenes lange Hinleggen paa Christiansands Posthuus, er til stor Skade for Stedet, især dets Handlende, hvorfor det var ondskeligt om der kunde raades Bod paa denne Mangel, og dette Ønske synes at have Ret og Billighed for sig. Hvorvidt det Sidste kan afhjælpes kan jeg ikke bedømme, skjøndt det forekommer rimeligt; men at Posten fra Christiansand til Mandal, hvor Vejen er god og friske Hæste erholdes paa hver Miil, bør befordres flere Timer hurtigere end nu ialmindelighed skeer, det er udenfor al Tvivl, og bør derfor ventes paaseet. —

Da Posten ikkuns befordres paa den gamle Hovedvei og i den senere Tid tillige fra Christiansand til Raabygdelaug paa den nye Hovedvej, saa maa alle Breve til de forskjellige Embeds og Bestillingsmænd samt Formandskaber som boe udenfor disse Hovedveje befordres med Lejligheder, som baade ere upaalidelige og tillige vanskelige at træffe. Dette er til stor Hinder for Forretningernes ordentlige Gang, hvorfor det vilde

være ondskelig og billigt at der blev oprettet Fodposte i disse Dalstrøg, til Breves Befordring engang ugentlig. —

I Ladestødet er en Sparebank, som blev oprettet i 1840 med et Fond af 500 Spd og som ved Udgangen af Aaret 1845 ejede 1076d 48s., og havde under Bestyrelse 15,386 Spd 77 s. —

Stødet har tillige et i 1825 stiftet Læseselskab som nu ejer 1321 No af for det meste morskabsbøger. —

Mandals Fogderie den 25 Mai 1846.

Ærbødigst Heiberg.

Til Lister og Mandals Amt.

De tabeller som er omtalt i teksten finnes på Statsarkivet i Kristiansand. De er ikke tatt med da de som enkeltstående tabeller ikke har synderlig interesse.

DEN GAMLE SAKEN.

Av Alf Arthur Endresen.

Når jeg trekker frem denne «gamle saken», så er det fordi jeg har inntrykk av at de fleste ikke har lest eller har hørt om den før.

I det hele tatt forbauser det meg at folk som P. Seland, P. Valand m. fl. aldri har nevnt det med et ord.

I AHÅ 1964 har Per Seland en artikkel «Rafoss i Kvinesdal». Der skriver han bl. a. (s. 38): «Man har tidligere fundert på hvor Stig Bugges slekt hørte hjemme og har blant annet henført slekten til Mandals len, hovedsakelig fordi Gase Torkildsen nevnes som lagrettemann fra Mandalen den ene gangen o.s.v.

Dette synes jeg kan tyde på at *han* ikke kjenner noe til «den gamle saken».

Og i alle de ting som er skrevet om Stig Bugge og hans far Gasse Torkelsen har jeg aldrig stødt på ting som kunne tyde på at de hadde lest om det.

Og her kommer det:

Først fra «Bidrag til Agders Historie» nr. VI/1925 hvor P. Holmesland på s. 18 i sin artikkel om *Finn Rempe* skriver (gjelder mai 1524):

«Desuagtet blev Finn ført videre til Mandal «til Gases». Han fikk tillatelse til å gå ute, dog ikke lenger enn fra «Gase til Halse kirke». Denne Gase er sikkerlig den senere foged og tilsist befalingsmann over Lister len. Stig Baggens far, Gase Torkelson, der var hans fulle navn, har formodentlig været leilending eller forvalter på den Værne klostres tilhørende gård Halse og har stått i forbindelse med Henrik Krummedike gj. sin sønn, den lovende, unge mann Stig, der var i Henriks tjeneste — Gase Torkelsson fulgte i 1530 sønnen til Huseby kongsgård på Lista, og da Stig i 1539 innløste foreldrenes tidligere eiendommer, av hvilke iallfall nogen lå i Kvinesdal, flyttet han til Rafoss».

Her går det jo klart fram at Gasse Torkelsen har vært på Halse gård allerede fra begynnelsen av 1520 årene og til 1530 da han flyttet med sønnen sin til Huseby kongsgård på Lista og siden — 1540 flyttet han til Rafoss.

